

УДК 378+727+377+37

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ АРХІТЕКТОРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬОГО ЦИКЛУ

Карпова С.М., к. пед. н.,
доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки
*Архітектурно-художній інститут
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Міхова Т.В., к. пед. н.,
доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки
*Архітектурно-художній інститут
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Кубриш Н.Р., к. мист.,
доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки
*Архітектурно-художній інститут
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

У статті окреслено завдання й шляхи розв'язання проблем архітектурної освіти на шляху покращення якості підготовки майбутніх архітекторів. Здійснено аналіз сучасних досліджень щодо формування професійних компетентностей у майбутніх архітекторів. Обґрунтовано сутність професійної компетентності з огляду на державний освітній стандарт вищої професійної освіти щодо формування базових загальнокультурних і професійних компетентностей у майбутніх архітекторів. Розглянуто методику формування професійних компетентностей у майбутніх архітекторів під час вивчення дисциплін художнього циклу за трьома послідовними етапами: пропедевтичним, професійної орієнтації образотворчої діяльності та продуктивним. Наведено приклади заходів і завдань у процесі набуття теоретичного та практичного досвіду студентів.

Ключові слова: професійна компетентність, дисципліни художнього циклу, архітектурна освіта, формування професійних компетентностей.

В статье обозначены задачи и пути решения проблем архитектурного образования как улучшение качества подготовки будущих архитекторов. Осуществлен анализ современных исследований по формированию профессиональных компетенций у будущих архитекторов. Обоснована сущность профессиональной компетентности согласно государственному образовательному стандарту высшего профессионального образования. Рассмотрена методика формирования профессиональных компетентностей у будущих архитекторов во время изучения дисциплин художественного цикла, проходившего по трем последовательным этапам: пропедевтическому, профессиональной ориентации изобразительной деятельности и продуктивному. Приведены примеры мероприятий и задач в процессе приобретения теоретического и практического опыта студентов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, дисциплины художественного цикла, архитектурное образование, формирование профессиональных компетентностей.

Karpova S.M., Mikhova T.V., Kubrish N.R. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE ARCHITECTS IN THE PROCESS OF STUDYING OF THE ARTISTIC CYCLE DISCIPLINES

The paper describes the tasks and ways of solving the problems of architectural education. The paper considers the system of artistic preparation of future architects and features of the modern architectural education concepts. The presented analysis of the professional competencies formation considers the state of educational standard of higher vocational education for the formation of basic general cultural and professional competencies of future architects in the study of disciplines of the artistic cycle. The essence of gradual formation of competencies, preparation and acquisition of knowledge in the process of formation of theoretical and practical experience of students is revealed. The method of professional competencies formation of future architects in the process of studying the disciplines of the artistic cycle consisted and took place in three gradual stages: propaedeutics, professional orientation of figurative activity and productive stages of preparation.

The first stage, propaedeutic, includes a system of tasks and exercises and provides for students' acquisition of basic knowledge and skills in the disciplines of the artistic cycle. The second stage is focused on the practical use of knowledge and skills of figurative activity in solving problems of creating educational architectural projects. The third stage, productive, is aimed at the formation of gradual updating of the practice-oriented skills of figurative activity of students in the development of architectural projects. Formation of professional

competencies of future architects at this stage was aimed at identifying architectural problems requiring the use of a complex of various types of figurative activity.

As a result, the paper considers a set of tasks that were introduced into the process of theoretical and practical training of future architects in the formation of professional competencies in the process of studying the disciplines of the artistic cycle.

Key words: *professional competency, disciplines of the artistic cycle, architectural education, formation of professional competencies.*

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена сучасними умовами, які ставлять серйозні вимоги до особистості та професіоналізму майбутнього архітектора. У зв'язку із цим змінюється зміст, рівень, професійно-предметний простір знань і вмій, що необхідні сучасному архітектору, значно підвищуються вимоги до його професійної компетентності, ефективності архітектурної діяльності в цілому. Провідним показником якості підготовки до професійної діяльності нині є професійна компетентність – інтеграційна характеристика ділових і особистих якостей фахівця, що відображає не лише рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але й соціально-етичну позицію особи [1, с. 12].

Натомість у практиці архітектурної освіти досягнення такої якості ускладнені наявністю суперечностей між соціально зорієнтованою й культуровідповідною природою професійної діяльності архітекторів і вузькотехнологічним підходом до змісту їхньої професійної підготовки в закладах вищої освіти; системною природою художньо-конструкторської діяльності архітектора та невпорядкованістю цілей і завдань його предметної професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

У зв'язку із цим постає проблема покращення якості підготовки архітекторів, формування професійної компетентності яких відбувається впродовж усього періоду навчання в закладі вищої освіти.

Постановка завдання. Мета статті – схарактеризувати методику формування професійних компетентностей у майбутніх архітекторів у процесі вивчення дисциплін художнього циклу.

Необхідно також обґрунтувати сутність професійної компетентності майбутніх архітекторів; описати методику формування професійної компетентності в майбутніх архітекторів у процесі вивчення дисциплін художнього циклу.

Для розв'язання поставлених завдань використані такі методи дослідження: *теоретичні* – вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної, спеціалізованої літератури з метою визначення й обґрунтування формування компетентності в майбутніх архітекторів у процесі вивчення

дисциплін художнього циклу; уточнення змісту понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність»; *праксиметричні* (аналіз продуктів діяльності) – для визначення ефективності поетапного впровадження методики формування професійних компетентностей майбутніх архітекторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепції сучасної архітектурної освіти висвітлені в працях Б. Бархіна [2], М. Метленкова [6], Н. Кондель-Пермінової [5], М. Нечаєва [8] й інших учених. У межах цих концепцій вивчено природу архітектурної творчості й умови розвитку майстерності архітекторів у процесі професійної навчальної діяльності (Н. Качуровська [4], О. Максимов [6], О. Степанов [11] та ін.).

Примітно, що в багатьох дослідженнях у контексті обговорення проблем архітектурної освіти згадується професійна компетентність майбутнього архітектора (О. Ніконова [9], І. Беседіна [3] й ін.). Учені розглядають компетентнісну складову частину підготовки архітекторів до професійної діяльності в процесі підготовки архітекторів під час формування в них необхідних компетентностей.

Однак сутність цих компетентностей, умови їх формування в процесі професійної підготовки архітектора у вищих навчальних закладах не були предметом спеціального вивчення.

У роботі виходимо з того, що компетенція в перекладі з латинської («competentia») означає коло питань, у яких людина добре обізнана, володіє знаннями й досвідом. Competent (лат.) – відповідний, здібний [12, с. 148]. Компетентна в певній галузі людина має відповідні знання й здібності, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь і ефективно в ній діяти. Л. Фішман і А. Хуторський чітко розрізняють поняття «компетенція» й «компетентність». У розумінні цих авторів компетенція включає сукупність взаємозалежних характеристик особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що необхідні для якісної продуктивної діяльності відносно певного кола предметів і процесів, а компетентність розглядається як володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до предмета діяльності [13, с. 112; 14, с. 136].

Л. Фішман підкреслює, що компетентність – це термін, суміжний із поняттям «культура професійної діяльності» [13, с. 117].

А. Новіков розглядає поняття «компетентність» як альтернативне до поняття «професіоналізм» і зазначає, що зараз усе частіше під час оцінки ділових якостей замість поняття «професіоналізм» використовується поняття «компетентність» [10, с. 6]. Перше поняття, на його думку, належить до технологічної підготовки. Друге поняття визначає зміст надпрофесійного характеру, компоненти якого називаються «базисні кваліфікації». Це такі якості особистості, як самостійність дій, творчий підхід, готовність постійно оновлювати знання, гнучкість розуму, готовність до системного мислення, уміння вести діалог, співпрацювати в колективі, спілкуватися з колегами.

Виходячи з безлічі визначень компетентності, наведених у літературних джерелах, слід констатувати, що найчастіше під цим терміном розуміють складну інтегровану якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку професійну діяльність. Важливо, що йдеться не про окремі знання й уміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивості, що дозволяють людині здійснювати діяльність цілком.

У дослідженні компетентність розуміємо як результат навчання, цілісну й систематизовану сукупність узагальнених професійних знань і особистісних якостей, що забезпечують реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення успішної професійної діяльності. Отже, компетенція – це те, що фахівець повинен робити відповідно до нормативних документів, а компетентність – це те, що він уміє робити.

Виходячи із цього, компетентність є складовою частиною професійної культури майбутнього фахівця й багато в чому перетинається з професійними цінностями й стереотипами.

Професійна компетентність визначається як якісна характеристика ступеня оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю й передбачає наявність знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей, оцінку своїх особистісних властивостей і якостей майбутнього фахівця-професіонала, усвідомлення своїх спонукань до цієї діяльності, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності та регулювання на цій основі свого професійного становлення.

Якщо взяти за основу загальну класифікацію компетентностей А. Хуторського й виділяти ключові, базові та спеціальні компетентності, то можна стверджувати, що професійна компетентність є сукупністю

ключових, базових і спеціальних компетентностей. Їх ми розглядаємо як ієрархічні шаблі компетентності, що виявляються в усіх компонентах структури фахової культури архітектора: професійно-діяльнісному, комунікативному й особистісному.

Головним завданням архітектурної освіти є навчання студента методу архітектурного проектування. В основі творчої архітектурної діяльності лежить метод позитивного творчого перетворення людиною навколишнього середовища. У процесі навчання в архітектурному виші свідомість і мислення студента мають стати більш професійними, «архітектурними». Для цього державні освітні стандарти вищої професійної освіти нового покоління передбачають формування базових загальнокультурних і професійних компетентностей. Відповідно до «Стандарту вищої освіти для першого рівня з галузі 19 – «Архітектура та будівництво», спеціальності 191 – «Архітектура та містобудування» загальні компетентності, які мають бути досягнуті після навчання за освітнім рівнем «Бакалавр», можемо визначити так: знання та розуміння предметної галузі й професійної діяльності та здатність бути критичним і самокритичним; здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, приймати обґрунтовані рішення через пошук, оброблення й аналіз інформації з різних джерел (здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу); здатність до адаптації та дії в новій ситуації шляхом творчого застосування наявних і згенерованих нових ідей; здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях; здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями з метою підвищення професійного рівня та розширення світогляду.

Спеціальні фахові та предметні компетентності передбачають таке: здатність до виконання технічних і художніх зображень для використання в архітектурно-містобудівному, архітектурно-дизайнерському й ландшафтному проектуванні, а також у проєктах реконструкції й реставрації пам'яток історичного архітектурного, містобудівного й ландшафтного середовища; знання й розуміння основних законів і принципів архітектурно-містобудівної композиції, формування художнього образу й стилю в процесі проектування будівель і споруд, містобудівних, архітектурно-середовищних і ландшафтних об'єктів; здатність до оформлення технічної документації, використання засобів комп'ютерної візуалізації, виготовлення макетів і наочних ілюстративних матеріалів до архітектурно-містобудівних проєктів нового будівництва, реконструкції й реставрації наявних об'єктів.

У процесі вивчення дисциплін художнього циклу в майбутніх архітекторів формуються такі професійні компетенції: здатність розробляти архітектурні проекти згідно з функціональними, естетичними, конструктивно-технічними, економічними й іншими основними вимогами, нормативами й законодавством на всіх стадіях (від ескізного проекту й до детального розроблення й оцінки завершеного проекту відповідно до критеріїв проектної програми); здатність використовувати уяву, мислити творчо, ініціювати новаторські рішення й здійснювати функції лідера в проектному процесі; здатність демонструвати просторову уяву, розвинений художній смак, володіння методами моделювання та гармонізації штучного середовища проживання під час розроблення проектів; здатність грамотно представляти архітектурний задум, передавати ідеї й проектні пропозиції, вивчати, розробляти, формалізувати й транслювати їх у ході спільної діяльності засобами усного та писемного мовлення, макетування, ручної та комп'ютерної графіки, кількісних оцінок; здатність транслювати накопичені знання й уміння в освітніх програмах.

Отже, у результаті освоєння спеціальних художніх дисциплін студент повинен оволодіти різноманітними технічними прийомами, бути здатним виражати творчі ідеї та проектні рішення змістовно ясно й технічно грамотно.

Важливість художньої підготовки як складової частини професійної освіти є незаперечною. Проте підготовка архітектора відрізняється від підготовки художника тим, що в основі художньої підготовки архітектора лежить набуття знань і вмінь щодо зображення архітектури й архітектурного середовища, а через дисципліни художнього циклу досягаються міцні міжпредметні й міждисциплінарні зв'язки та відбувається інтегративний аспект підготовки. Професійна компетентність архітектора виявляється як здатність розробляти художньо-виразні архітектурні ідеї та задуми від стадії ескізу до завершального етапу через детальне колористичне та графічне опрацювання; здатність демонструвати просторову уяву, розвинений художній смак у натурних і фантазійних роботах із зображення оточуючого середовища.

Присутність цих компонентів важлива вже на початковому етапі навчання. Підкреслимо, що саме на цьому етапі формується ставлення студента до навчальної діяльності, закладаються психологічні засади спрямованості його особистості як майбутнього професіонала. Навчальна дисципліна «Рисунок» займає одне з фундаментальних

місць у підготовці майбутніх архітекторів, тому його провідна роль у загальній підготовці є незаперечною. Методика викладання рисунка націлена на формування таких професійних якостей, як конструктивне та просторове уявлення, образне мислення та володіння рисунком від руки. Кінцевою метою підготовки є формування творчої особистості, яка володіє високим рівнем майстерності й потребою у творчій діяльності.

У результаті вивчення дисциплін художнього циклу студенти повинні знати таке:

- основи теорії зображення на площині;
- основи композиції, закономірностей вирішення композиційних задач;
- способи виконання рисунків за уявою з метою розвитку імпровізаційних здібностей;

– графічні художні матеріали та приладдя.

Повинні вміти таке:

- компонувати на площині, в об'ємах і просторах;
- розробляти ідею композиційного рішення на основі композиційних закономірностей;
- зображувати матеріальні форми з натури по пам'яті та за уявою;
- робити ескізи, начерки;
- використовувати різноманітні художньо-графічні матеріали та засоби комп'ютерної графіки;
- відтворювати бажаний образ архітектурного об'єкта в проектних рішеннях;

Студенти повинні володіти вміннями та навичками з рисунка під час проектування реальних архітектурних споруд (ескізи, монументально-декоративне оформлення інтер'єрів і екстер'єрів).

Формування професійних компетентностей майбутніх архітекторів у процесі вивчення дисциплін художнього циклу передбачає послідовне поетапне узгодження й упорядкування засобів, цілей і завдань художньої образотворчої й архітектурної діяльності. Необхідність таких етапів зумовлюється не тільки складністю соціокодів, закладених у виразній мові образотворчого мистецтва й архітектури, а й важливістю усвідомлення способів їх органічного об'єднання на рівні архітектурного проектування, підпорядкування принципово новим цілям, відмінним від цілей суто образотворчого й інженерного мистецтва. Формування художньо-професійної компетентності майбутніх архітекторів неможливе поза навчальними ситуаціями, що вимагають актуалізації художніх знань і вмінь студентів у вирішенні архітектурних завдань різних рівнів складності.

Методика формування професійних компетентностей майбутніх архітекторів

у процесі вивчення дисциплін художнього циклу складалася та здійснювалася за трьома послідовними етапами: пропедевтичним, професійної орієнтації образотворчої діяльності, продуктивним етапами підготовки.

На першому (пропедевтичному) етапі розроблялася система завдань і вправ, яка передбачала набуття студентами вміння створювати об'ємні форми, передавати їх простір під різними кутами зору з використанням різних зображувальних графічних матеріалів і технік, їх комбінування, стилізації й трансформації зображувальних об'єктів у різних площинах. Їм пропонувалися завдання з таких тем: «Зображення інтер'єру громадської будівлі», «Зображення інтер'єру рисувальної зали», «Зображення інтер'єру жилої кімнати за визначеним кресленням», «Зображення архітектурної панорами», «Архітектурний пейзаж», «Перспективи вулиці», «Архітектурний ансамбль» і т. ін.

Завдання, спрямовані на формування в студентів навичок стилізації й трансформації об'єктів дійсності, виконувалися з таких тем: «Стилізація натюрморту», «Стилізація архітектурної деталі», «Стилізація дерев», «Стилізація архітектурного пейзажу», «Стилізація інтер'єру».

Невід'ємною складовою частиною цього етапу було виконання архітектурних зарисовок і начерків із натури, що доповнює й розширює основні завдання з дисциплін художнього циклу. Робота з начерками та зарисовками розвиває здібність швидко схоплювати пропорції, конструктивні особливості архітектурних форм. Виконання начерків і ескізів розвиває зорову пам'ять і допомагає майбутньому архітектору в оволодінні навичками, необхідними для ескізного проектування, оформлення проектів і вміння швидко передавати архітектурний задум на папері.

Обраний підхід забезпечував формування професійних компетентностей, що базуються на знаннях і навичках щодо загальних принципів роботи над рисунком і послідовністю його виконання; зміст образотворчих завдань і їх утілення в продуктах (результатах) образотворчої діяльності; етапи виконання рисунка; уміння виділяти практичні дії, які необхідні для виконання кожного етапу роботи; застосування законів лінійної та повітряної перспективи під час зображення архітектури й архітектурного середовища; закріплення знань і навичок у графіці; освоєння живописних прийомів у передачі предметного середовища; вивчення й аналіз архітектури та її взаємозв'язку з навколишнім середовищем; ви-

вчення та зображення навколишнього середовища.

На другому етапі – професійної орієнтації образотворчої діяльності – визначалися теми й завдання з архітектурного проектування, розв'язання яких потребує використання знань і вмінь образотворчої діяльності; розроблялася система завдань і вправ з образотворчої діяльності, зорієнтованих на практичне використання в розв'язанні завдань зі створення навчальних архітектурних проектів. Обсяг художньої підготовки на другому етапі збільшується, і до дисципліни «Рисунок» додаються дисципліни «Живопис» і «Скульптура». Метою дисципліни «Рисунок» є формування системи знань, умінь і навичок із використання графічних матеріалів, методів і засобів для наочного зображення архітектурних об'єктів, світлотіньового моделювання тривимірної форми й простору на площині. Метою вивчення дисципліни «Скульптура» є формування в студентів цілісного естетичного сприйняття дійсності; об'ємно-просторового мислення на основі синтезу мистецтв; розвиток здатності до візуалізації проектних рішень за допомогою мови скульптури.

Вивчення дисципліни «Живопис» спрямоване на поглиблення знань майбутніх архітекторів у галузі теорії зображення на площині, композиції й сприйняття колірного зображення; на формування вмінь і навичок об'ємно-просторового моделювання живописними засобами, освоєння технічних і художніх матеріалів і устаткування.

Методика навчання студентів вирішенню архітектурних завдань, пов'язаних зі створенням архітектурного проекту, була спрямована на формування в них умінь вільно орієнтуватись у різноманітних зображувальних засобах і прийомах, що застосовуються в зображенні архітектурного об'єкта, формування основних умінь і навичок роботи з художніми матеріалами й інструментами графіки, накопичення досвіду виражати творчі ідеї в графічно зрозумілій і цікавій для оточуючих формі.

Третій етап – продуктивний, спрямований на поетапну актуалізацію практично зорієнтованих навичок образотворчої діяльності студентів у розробленні архітектурних проектів. Формування професійних компетентностей майбутніх архітекторів на цьому етапі було спрямоване на визначення архітектурних завдань, що потребують використання комплексу різних видів образотворчої діяльності. Для цього було розроблено систему завдань, спрямованих на вдосконалення архітектурного проекту за допомогою зображувальних засобів, пов'язаних зі складною трансформацією бага-

тофункціональних об'єктів. Із метою професійного спрямування завдань художньої й архітектурної підготовки за основу було взято карту комплексного архітектурного проектування, яка відображала узгодження завдань із професійно зорієнтованих архітектурних і спеціальних художніх дисциплін згідно з тематикою архітектурного проектування. На третьому етапі підготовки додається дисципліна «Архітектурна колористика», що має на меті формування такої компетентності, як здатність створювати колористичні рішення інтер'єру й екстер'єру архітектурних споруд і будівель в умовах архітектурного проектування. Так, у процесі виконання курсових робіт із професійно зорієнтованої дисципліни «Архітектурне проектування» («Зупинка суспільного транспорту», «Гровий дитячий майданчик», «Виставковий павільйон», «Мала громадська житлова будівля», «Малоповерховий житловий будинок», «Інтер'єр кафе», «Громадська будівля», «Промислова будівля за складною технологією», «Житлова будівля готельного типу») за спеціальною художньою дисципліною «Рисунок» студенти виконували відповідні завдання. Це були завдання на створення рисунка малої архітектурної споруди, перспективи будинку в історичній забудові міста, перспективи вулиці, інтер'єру музею, театру, клубу тощо. Завдання виконувались у різноманітній графічній техніці (олівець, гуаш, туш, фломастер, акварель, змішана техніка й ін.).

Виконуючи фрагменти рисунка, студенти поетапно навчалися використовувати набуті ними навички зображувальної діяльності в підготовці архітектурних проектів, вирішенні різних завдань архітектурного проектування (ескізні зарисовки, клаузур, ескіз проекту й ін.). Таким чином, на власному досвіді студенти виявляли межі використання набутих навичок і вмінь зображувальної діяльності, переконувались у доцільності їх використання на різних етапах виконання архітектурного проекту.

Під час розроблення студентських архітектурних проектів відповідно до технологічних карт викладачі спеціально-художніх і професійно зорієнтованих архітектурних дисциплін проводили спільні консультації для студентів і майстер-класи. Зі студентами визначалися проблемні моменти в архітектурному проекті й засоби їх вирішення. Від студентів вимагалось умінь зображати тектонічні закономірності реальної архітектури, визначати пропорції й масштаби архітектурних споруд, умінь враховувати залежність стилевих особливостей передавання об'єму, простору, умінь використовувати виразні можливості зображувальних

матеріалів і технік рисунка в поданні архітектурного об'єкта на розгляд інших студентів і для захисту.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, формування професійних компетентностей у системі художньої підготовки майбутніх архітекторів здійснюється від здатності розробляти художньо-виразні архітектурні ідеї та задуми на стадії ескізу до завершального етапу через детальне живописне та графічне опрацювання. У цьому процесі виявляється здатність студентів демонструвати просторову уяву, розвинений художній смак у натурних і фантазійних роботах із зображення навколишнього середовища; здатність живописно, графічно й композиційно грамотно представляти конкретний архітектурний задум; використовувати уяву, мислити творчо в усіх професійних завданнях дисциплін художнього циклу.

Перспективу подальшого розвитку вбачаємо в розробленні нових методик навчання майбутніх архітекторів і пошуку нових шляхів, спрямованих на вирішення творчого складника в практиці професійної підготовки архітекторів у системі дисциплін художнього циклу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. Вища освіта України. 2004. № 1. С. 5–9.
2. Бархин Б. Методика архітектурного проектування. 3-е изд., доп. М.: Стройиздат, 1993. 244 с.
3. Беседина И. Роль специальных дисциплин в формировании профессиональной компетентности студентов-архитекторов высшего учебного заведения. В мире научных открытий. 2012. № 2. С. 34–36. URL: <http://naukarus.com/rol-spetsialnyh-distsiplin-v-formirovanii-professionalnoy-kompetentnosti-studentov-arhitektorov-vysshego-uchebnogo-zavede>.
4. Качуровская Н. Формирование профессиональной культуры будущих специалистов-архитекторов в образовательном процессе вуза: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.08. Курск, 2005. 183 с.
5. Кондель-Перминова Н. Роль учебных заведений в развитии архитектуры и градостроительства на Украине: конец XIX – первая треть XX в.: дисс. ... канд. архитектуры: 18.00.01. Киев, 1998. 296 с.
6. Максимов О. Рисунок в профессии архитектора: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора архитектуры: 18.00.01. М., 2000. 48 с.
7. Метленков Н., Кудрявцев А., Степанов А., Волчок Ю. Архитектурное образование: проблемы развития: монография. М.: Эдиториал УРСС, 2002. 152 с.
8. Нечаев Н. Проектное моделирование как творческая деятельность (психологические основы высшего архитектурного образования): автореф. дис. на соискание науч. степени доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология». М.: МГУ, 1987. 37 с.

9. Никонова Е. Компетентностная составляющая подготовки архитекторов к профессиональной деятельности в процессе проектирования в вузе. Перспективы науки и образования. 2013. № 4. С.107–112.
10. Новиков А. Интеграция базового профессионального образования. Педагогика. 2003. № 3. С. 3–8.
11. Степанов А. Глобальное и региональное в архитектурном образовании. Глобальное и региональное в архитектурно-художественном образовании: материалы междунар. научн. конфер. МАПАШ. Казань, КГ АСА, УМО по ар-хит. образованию, 1999. С. 4–5.
12. Стрельников В. Професійна компетентність вчителя. Актуальні проблеми безперервного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів України в умовах становлення національної школи: збірник статей / за ред. С. Крисюка. К., 1992. 142 с.
13. Фишман Л. Модели образовательного менеджмента: обзорный анализ. Школьные технологии. 1999. № 1–2. С. 112–121.
14. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Ученик в обновляющейся школе: сб. науч. тр. / под ред. Ю. Дика, А. Хуторского. М.: ИОСО РАО, 2002. С. 135–157.